

Jacek Ziętek*

Wyniki badań archeologicznych w miejscowości Raczyn, stanowiska 4 i 7, gm. Czarnożyły, woj. łódzkie

Abstract

Ziętek J. 2013. Results of archaeological excavations in the village of Raczyn, sites 4 and 7, Czarnożyły commune, łódzkie voivodeship. *Raport 8*, 403-418.

The site Raczyn 4 is located on the left bank of the River Pyszna, on the ridge of the periodically flooded terrace of the urstromtal of the river. The excavations embraced a total of 104 ares and revealed 651 settlement features. They led to the recognition of a site of the Lusatian culture of a settlement character, as well as traces related to other cultural groups from the Mesolithic and the Early Bronze. Settlement flourished at site 4 in Raczyn at the beginning of the 3rd period of the Bronze Age. The settlement established at the time operated until the Hallstatt period D. The excavations revealed residential features, furnaces, fireplaces, and an array of household pits and post holes left by the people of the Lusatian culture. Trench excavations helped recognised also a fragment of the settlement of the Lusatian culture at the site Raczyn 7. The investigations embraced an area of 15 ares and revealed 34 features of the Lusatian culture from the 3rd-4th period of the Bronze Age.

Keywords: Wieluń bypass, Mesolithic, Early Bronze Age, Lusatian culture, settlement

Stanowisko 4 w Raczynie (AZP 77-44/1) odkryte zostało w listopadzie 2006 roku podczas badań powierzchniowych w pasie planowanej obwodnicy Wielunia. Wykonała je Fundacja Badań Archeologicznych im. prof. Konrada Jażdżewskiego w Łodzi na zlecenie Generalnej Dyrekcji Dróg Krajowych i Autostrad. W pracach tych uczestniczyli B. Abramek i W. Golec z Muzeum Ziemi Wieluńskiej w Wieluniu oraz dr W. Siciński i W. Stasiak z Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi. Badania wykopaliskowe wykonane były od 1 października do 30 listopada 2007 roku oraz od 5 kwietnia do 6 sierpnia 2008 roku. Kierował nimi B. Abramek (w październiku i listopadzie 2007 oraz w kwietniu 2008 roku), a także J. Ziętek z Muzeum w Piotrkowie Trybunalskim przy współpracy z M. Niziołek-Frączak i T. Łapą (od kwietnia do lipca 2008 roku).

Stanowisko położone jest na obszarze Wyżyny Wieluńskiej wchodzącej w skład Wyżyny Śląsko-Krakowskiej (Kondracki 1994, 184). Usytuowane jest po lewej stronie rzeki Pysznej, na grzbiecie zalewanej

okresowo terasy pradoliny tej rzeki. Ukształtowanie rzeźby terenu, gdzie zlokalizowane jest stanowisko, miało miejsce u schyłku zlodowacenia środkowopolskiego w tzw. stadiale Warty. Dno rzeki Pysznej usytuowane na poziomie około 170 m n.p.m. stanowią holocenijskie mułki, piaski i żwiry rzeczne. Na tym stanowisku glebę stanowi zgliniony piasek pyłasty oraz – bliżej rzeki – drobny piasek, a nad nim znajduje się warstwa orna o miąższości od 20 do 30 cm.

Prowadzone w 2007 roku badania objęły powierzchnię 11 arów i pozwoliły uchwycić południowo-zachodni skraj stanowiska. Na południe od tego miejsca zalegała warstwa namuliskowa związana z okresowymi wylewami rzeki, a dalej gliniaste mułki. Decyzją Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Łodzi, Delegatura w Sieradzu zwiększono powierzchnię konieczną do przebadania o następne 50 arów. Prace nad rozszerzeniem prowadzone były od połowy kwietnia 2008 roku. Odhumusowano powierzchnię 47 arów, a później z uwagi na kontynuację – następnych 45 arów. W sumie na powierzchni 104 arów odkryto 651

* Muzeum w Piotrkowie Trybunalskim, Plac Zamkowy 4, 97-300 Piotrków Trybunalski, e-mail: archeojacku6@wp.pl

Ryc. 1. Raczyn, stanowiska 4 i 7, gm. Czarnożyły, woj. łódzkie. Lokalizacje stanowisk na obszarze AZP 77-43

Fig. 1. Raczyn, sites 4 and 7, Czarnożyły commune, łódzkie voivodeship. Locations of sites in the area AZP 77-43

obiektów osadniczych z kilku faz chronologicznych. Znalaziono nieliczne ślady penetracji ludności z epoki kamiennej i z wczesnej epoki brązu oraz z okresu wczesnego średniowiecza i nowożytności, jednak ogromna większość materiałów zabytkowych należy do ludności kultury łużyckiej (od III-IV okresu epoki brązu aż po okres halszacki). Stanowisko dostarczyło dużej ilości materiału zabytkowego, głównie w postaci ułamków ceramiki – 4245 fragmentów, a także prawie 900 przedmiotów krzemiennych i wykonanych z innych surowców kamiennych, polepę i mało charakterystyczne przedmioty metalowe.

■ ŚLADY NAJSTARSZEGO OSADNICTWA

Do najstarszych śladów działalności człowieka należą materiały krzemienne, które pozbawione kontekstu kulturowego są stosunkowo trudne do analizy i przyporządkowania do określonej kultury z epoki kamienia. Prawdopodobnie z okresu mezolitu (kultura komornicka?) pochodzi półtyłczak mikrolityczny z krzemienia narzutowego (bałtyckiego) znaleziony luźno na arze 63 w Ha I (Ryc. 3:7). Najbliżej położonymi w stosunku do Raczyzna miejscami, gdzie występowały materiały mezolityczne kultury komornickiej są stanowiska 6, 7 i 8 z Mokrska Szlacheckiego, pow. wieluński (Niesiołowska-Śreniowska, Cyrek 1975, 28-29) oraz stanowiska 6 i 8 z Masłowic, pow. wieluński, badane w latach 2007-2008 przez autora opracowania.

Wiele krzemieni z uwagi na mało charakterystyczne cechy mogło zostać określonych jedynie jako pochodzące z epoki kamienia. Wśród nich można wyróżnić zatępiec wiórowy z krzemienia narzutowego (Ryc. 3:1), fragment wióra z retuszem użytkowym z krzemienia czekoladowego (Ryc. 3:2) i fragment wióra zatępcowego (Ryc. 3:6).

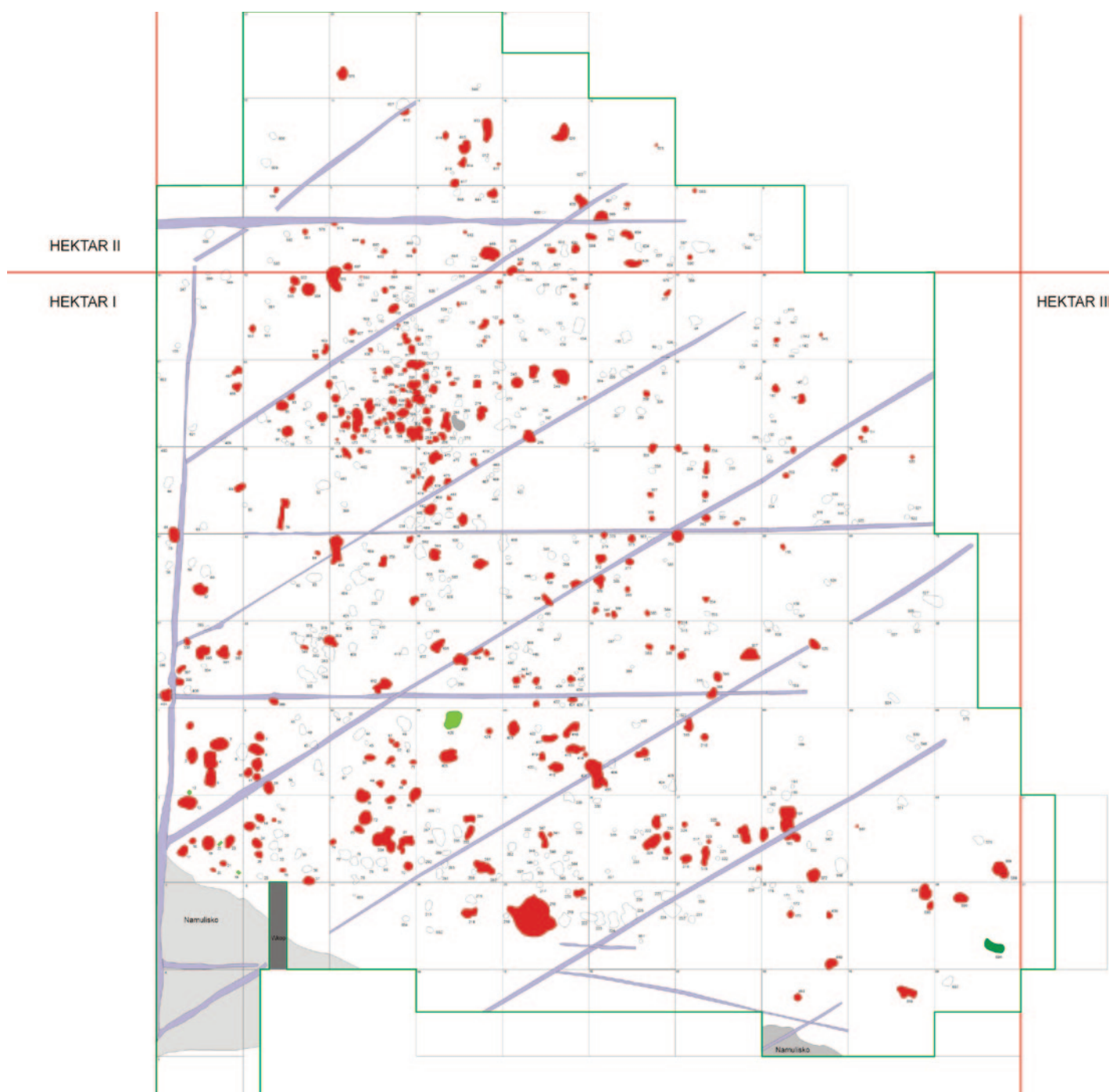
■ Wczesna epoka brązu

Kolejny epizod osadniczy miał miejsce we wczesnym okresie epoki brązu. W jednym z obiektów osadniczych (obiekt 594) znaleziono ułamek ceramiki oraz odłupki krzemienne. Jama zbliżona w planie do owalu posiadała wymiary 210 × 94 cm i nieckowaty profil. Wypełnisko składające się z jasnoszarej próchnicy z drobnymi węglami drzewnymi miało 25 cm głębokości. Znalaziono w nim odłupki z krzemienia czekoladowego (Ryc. 3:3) oraz mały fragment naczynia barwy brunatnej z domieszką drobnego piasku o cechach wczesno-brązowych. Z uwagi na brak charakterystycznych ornamentów czy też możliwości odtworzenia formy trudno jest przyporządkować materiał zabytkowy z obiektu 594 do określonej kultury.

■ Kultura łużycka

Obiekty osadnicze kultury łużyckiej występują na całym badanym obszarze, przy czym koncentrują się w jego części południowej, południowo-zachodniej i w północno-zachodniej. Łącznie w trakcie badań wykopaliskowych odkryto 288 obiektów kultury łużyckiej z materiałem zabytkowym, a wiele pozbawionych materiału datującego z uwagi na charakter ich wypełniska należy prawdopodobnie łączyć z tą jednostką kulturową (głównie chodzi o pozbawione materiału dolki postępowe, których odkryto 75).

Wśród obiektów najliczniejszą grupę stanowią różnego rodzaju jamy osadnicze (280), następnie dolki postępowe (75), skupiska ceramiki (2), paleniska (3) i piece (3). W przedstawionej klasyfikacji obiektów archeologicznych wykorzystano podział zaproponowany przez B. Muzolfa dla osady w Grabku, stanowisko 11, pow. bełchatowski (Muzolf 2002) wraz z modyfikacjami W. Sicińskiego i W. Stasiaka dla stano-

RACZYN STAN. 4

Gm. Czarnożyły, pow. Wieluń

PLAN ZBIOROWY OBIEKTÓW ARCHEOLOGICZNYCH

1.10 - 30.11.2007 R.; 15.04 - 4.08.2008 R.

- WCZESNA EPOKA BRĄZU
- KULTURA ŁUŻYCKA
- ŚREDNIOWIECZE
- OKRES NOWOŻYTNY I WSPÓŁCZESNY
- OBIEKTY O NIEOKREŚLONEJ CHRONOLOGII
- KANAŁY MELIORACYJNE

N

0 10 20m

Ryc. 2. Raczyn, stan. 4, gm. Czarnożyły, woj. łódzkie.
Plan zbiorowy obiektów archeologicznych (rys. J. Ziętek)

Fig. 2. Raczyn, site 4, Czarnożyły commune, Łódzkie
voivodeship. General plan of features (fig. J. Ziętek)

wiska 3 w Stawie, pow. wieluński (Siciński, Stasiak 2009, 9-13).

Jamy osadnicze występują najliczniej na tym stanowisku. W olbrzymiej większości posiadały one zarys owalny, kolisty lub zbliżony do owalnego, 24 miało kształt nieregularny, 9 miało kształt zbliżony do czworobocznego, 7 – zbliżony do trójkątnego; 6 – nerkowaty, 3 – ósemkowaty oraz 2 – gruszkowaty. W przekroju charakteryzowały się profilami nieckowatymi

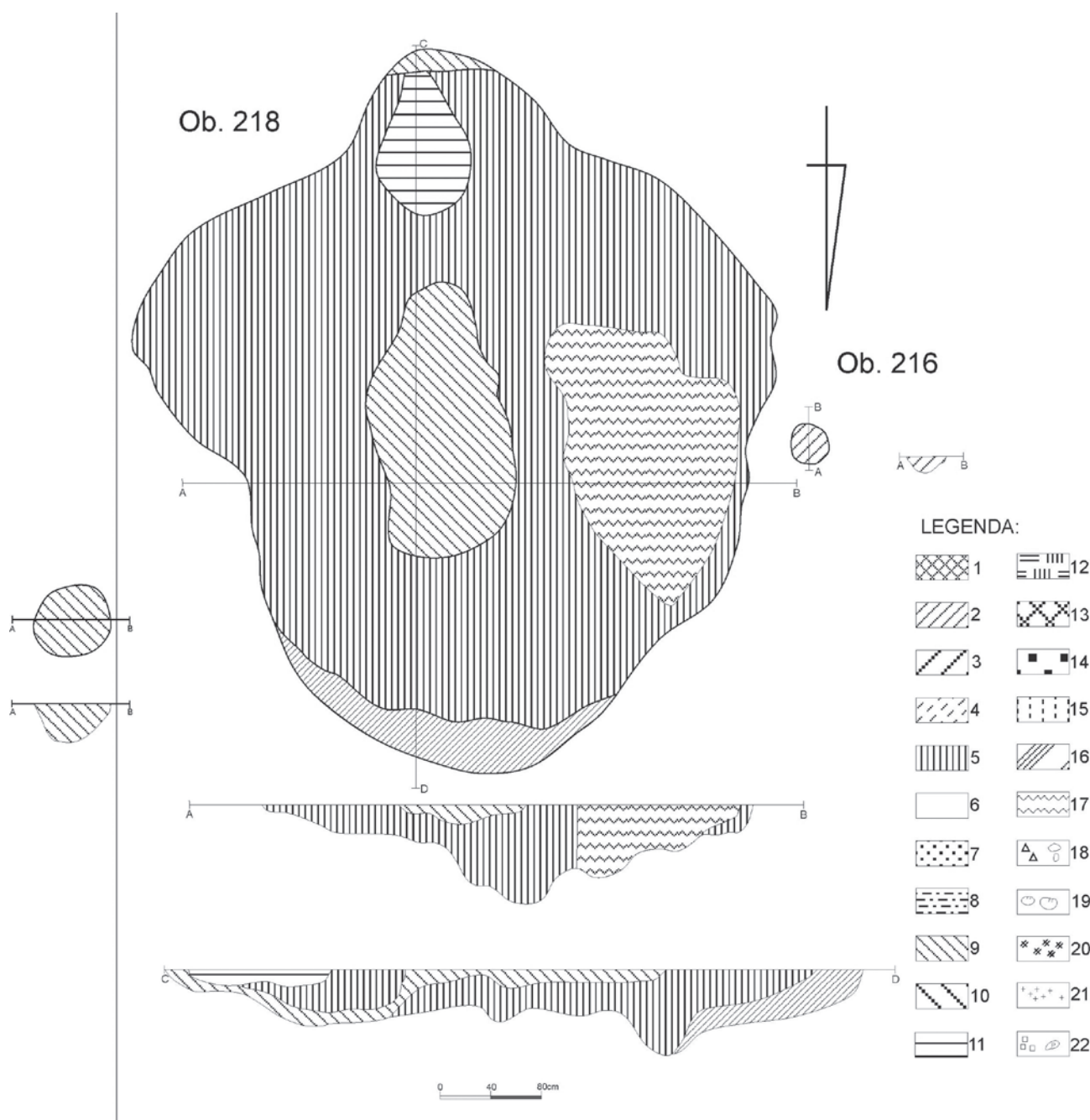
Ryc. 3. Raczyn, stan. 4, gm. Czarnożyły, woj. łódzkie. Wybór zabytków krzemiennych z epoki kamienia: (1) Ha I, ar 33, znalezisko luźne; (2) Ha II, ar 14, znalezisko luźne; (3) obiekt 594; (4) obiekt 416; (5) obiekt 126; (6) Ha I, ar 26, znalezisko luźne; (7) Ha I, ar 63, znalezisko luźne (rys. E. Pawlak)

Fig. 3. Raczyn, site 4, Czarnożyły commune, łódzkie voivodeship. Selection of flint relics from the Stone Age: (1) Ha I, are 33, loose finding; (2) Ha II, are 14, loose finding; (3) feature 594; (4) feature 416; (5) feature 126; (6) Ha I, are 26, loose finding; (7) Ha I, are 63, loose finding (fig. E. Pawlak)

lub nieregularnymi, często podwójnie nieckowatymi. Zarejestrowano również jamy o kształcie wannowatym, workowatym i cylindrycznym.

Najliczniejszą grupę stanowią na stanowisku jamy kształtu owalnego o profilu nieckowatym, rzadko tylko o nieregularnym dnie (typ B odmiana I). Należy do niego 140 obiektów, a ich wielkość waha się od 32×20 cm do 162×248 cm. Ich głębokość mieściła się

w granicach od 10 do 64 cm. Kolejną grupę stanowią jamy kształtu owalnego o profilu półkolistym, których wystąpiło 33. Ich wielkość wynosi od 66×42 cm do 360×172 , zaś głębokość wypełniska wynosi od 12 do 87 cm. Jam o kształcie owalnym i kolistym o przekroju wannowatym (Typu B odmiany II) zarejestrowano 12. Ich wielkość mieściła się w przedziale od 86×42 cm do 260×122 , a osiągały głębokość od 20 do 52 cm. Wannowaty profil tych obiektów może prawdopodobnie wskazywać na zabezpieczenie ścian przed osuwaniem się piasku przy pomocy drewnianej konstrukcji. Kolejną grupą jam są jamy kształtu nieregularnego o profilu nieckowatym, których odkryto 23. Ich wymiary wynosiły od 50×48 cm do 318×128 cm, zaś głębokość wypełniska wynosiła od 14 do 56 cm. Jam kształtu kolistego lub owalnego o profilu workowatym znaleziono 18, a ich wielkość wahała się od 50×42 cm do 122×78 cm. Głębokość obiektów wynosiła od 20 do 56 cm.

Ryc. 4. Raczyn, stan. 4, gm. Czarnożyły, woj. łódzkie. Rzuty poziome i profile obiektów kultury łużyckiej. Legenda: (1) czarna próchnica ze spalenizną; (2) jasnoszary piasek z próchnicą; (3) jasnoszara próchnica; (4) jasnobrunatny piasek z próchnicą; (5) ciemnobrunatna próchnica z węglami; (6) żółty piasek; (7) szara próchnica z węglami; (8) piasek z domieszką brunatnej próchnicy; (9) ciemnoszara próchnica z węglami; (10) brunatna próchnica z piaskiem; (11) szaro-brunatna próchnica z domieszką piasku; (12) szaro-beżowa glina; (13) ciemnobrunatny piasek z domieszką próchnicy; (14) pomarańczowy przepalony piasek; (15) jasnobieżowy piasek z próchnicą; (16) pomarańczowy żwirek; (17) biały piasek z jasnoszarą próchnicą; (18) ceramika; (19) kamienie; (20) węgle drzewne; (21) kości ludzkie; (22) polepa (rys. J. Ziętek, A. Pełka, A. Morawska)

Fig. 4. Raczyn, site 4, Czarnożyły commune, łódzkie voivodeship. Horizontal projections and profiles of features of the Lusatian culture. Legend: (1) black humus with burnt material; (2) light grey sand with humus; (3) light grey humus; (4) light brown sand with humus; (5) dark brown humus with coal; (6) yellow sand; (7) grey humus with coal; (8) sand with an addition of brown humus; (9) dark grey humus with coal; (10) brown humus with sand; (11) grey-brown humus with an addition of sand; (12) grey-beige clay; (13) dark brown sand with an addition of humus; (14) orange burnt sand; (15) light beige sand with humus; (16) orange grit; (17) white sand with light grey humus; (18) ceramics; (19) stones; (20) charcoal; (21) human bones; (22) pugging (fig. J. Ziętek, A. Pełka, A. Morawska)

Obiektów należących do typu A odmiany 1 (o kształcie kolistym i profilu nieckowatym) znaleziono 13. Ich wymiary wynosiły od 60 × 58 cm do 120 × 122 cm. Ich wypełniska miały od 14 do 44 cm głębokości. Na stanowisku wystąpiło jeszcze 6 jam o kształcie nerkowatym

i profilu nieckowatym. Miały one wymiary od 96 × 74 cm do 294 × 160 cm, a ich głębokość wynosiła od 16 do 80 cm. Kolejnym typem, rzadziej na stanowisku występującym, są obiekty o kształcie zbliżonym do prostokątnego lub czworokątnego i o profilu nieckowatym (Typ

C odmiana I). Wymiary ich wynosiły od 52×40 cm do 150×128 cm, a głębokość – $14\text{--}28$ cm. Na stanowisku znaleziono też obiekty o kształcie owalnym i przekrojach nieregularnym, prostokątnym i cylindrycznym, charakteryzujące się wymiarami od 32×36 cm do 244×126 cm i miąższością od 10 do 38 cm.

Wypełniska jam stanowiła szarobrunatna, ciemnoszara lub jasnoszara próchnica z piaskiem, rzadziej szara próchnica z węglami i czasem z domieszką piasku. Najczęściej były to obiekty jednowarstwowe. Tylko w kilkudziesięciu wypadkach zarejestrowano wielowarstwowy układ wypełniska. W większości wypadków obiekty zalegały bezpośrednio pod warstwą humusu i narażone były na niszczenie wskutek działalności rolnej, a ponadto kilkadziesiąt obiektów zniszczonych było przez wkopy nowożytnie i rowy melioracyjne.

W przypadku jam o dość dużych rozmiarach możemy domyślać się ich związku z budownictwem mieszkalnym lub gospodarczym. Jeden obiekt (218) możemy interpretować jako pozostałość budynku naziemnego o konstrukcji zrębowej z uwagi na obecność dołków posłupowych po przeciwnych stronach jam (Ryc. 4). W tym obiekcie zauważalna jest umieszczona pośrodku „piwniczka” zagłębiona na głębokość 78 cm. Wymiary obiektu 218 wynosiły 548×500 cm (powierzchnia – $27,4$ m²). Prawdopodobnie mamy tu do czynienia z obiektem częściowo zagłębionym w ziemi z zadaszeniem wspieranym na dwóch słupach na zewnątrz obiektu – obiekty 216 i 220. Podobne obiekty ze słupami umieszczonymi po dwóch stronach obiektu mieszkalnego znajdują się na innych osadach kultury łużyckiej, np. w Kowalewicach 6-7, pow. zgierski, obiekt 1034 (Marchelak, Tyszler 2003, 136, ryc. 47:2).

Na stanowisku 4 wystąpiło kilkanaście obiektów o powierzchni między 3 a 5 m². Ich wielkość może wskazywać na możliwość interpretacji jako zagłębionych w podłoże pozostałości budynków gospodarczych. Mogły być one związane z gospodarczą eksploatacją najbliższej okolicy w celu pozyskiwania pożywienia. Są to jamy stosunkowo głęboko zagłębione w podłoże (od 20 do 80 cm), jednak brak jest śladów elementów konstrukcyjnych (zadaszenia czy też polepy ze ścian), które chroniłyby przed zimnem i opadami. Wyjątkiem jest obiekt 615, gdzie wystąpił w jamie dołek posłupowy.

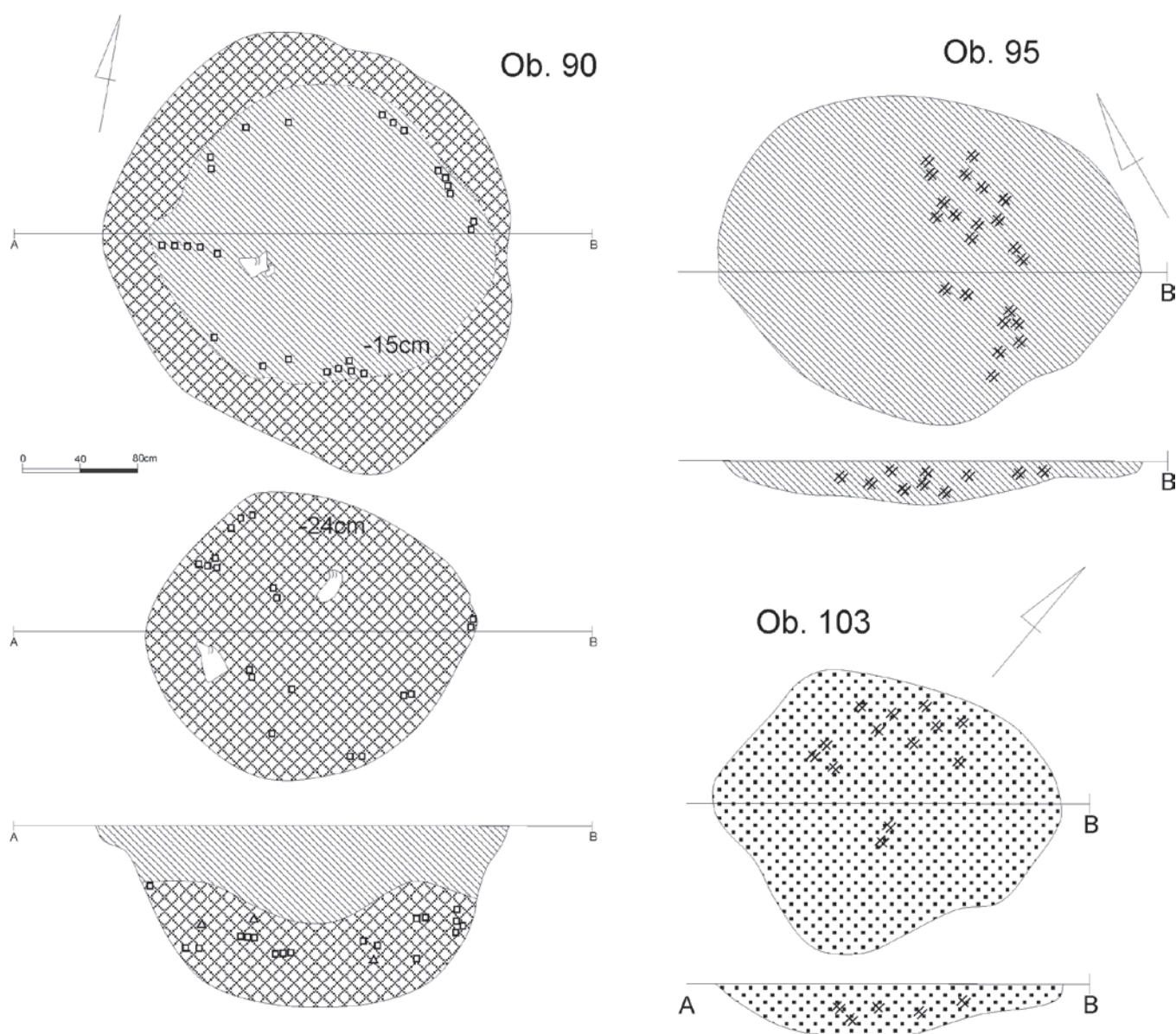
Kolejną grupę obiektów stanowią dołki posłupowe, których odkryto 75, przy czym 2 z nich związane były z obiektem interpretowanym jako mieszkalny (obiekty 216 i 220). W klasyfikacji B. Muzolfa dołki posłupowe określone zostały jako typ XV obiektów archeologicznych, przy czym 21 z nich można zaliczyć do typu XV odmiana A, czyli do dołków kolistych. Pod względem

wielkości mieściły się one w przedziale od 24×24 cm do 56×42 cm. W przekroju były nieckowate, półkoliste oraz workowate i zagłębione były w podłoże od 10 do 22 cm. Typ XV odmiana B obejmujący dołki posłupowe kształtu owalnego reprezentowany był przez 54 obiekty. Ich wielkość wynosiła od 24×20 cm do 64×54 cm, a wypełniska posiadały przekrój nieckowaty, workowaty, cylindryczny lub półkolisty. Głębokość dołków posłupowych wahała się od 8 do 42 cm.

Na stanowisku znaleziono 2 skupiska ceramiki, które w rzucie płaskim miały one kształt owalny lub zbliżony do owalnego o wymiarach od 44×36 cm do 56×40 cm. Nasylenie materiałem ceramicznym waha się od kilkunastu do kilkudziesięciu ułamków ceramiki pochodzących w każdym z obiektów z jednego naczynia.

Zarejestrowano 3 obiekty, które można określić jako piece służące do wypalania lub suszenia ceramiki. Największe rozmiary ma obiekt 164 – w planie 346×264 cm, przy głębokości 56 cm (Ryc. 11). W wypełnisku można zaobserwować pozostałości spalenizny, przepalony pomarańczowy piasek, dużą ilość polepy oraz kamienie. Najbardziej zbliżonym do pieca z Raczyzna jest piec (obiekt 164) z Kowalewic 6-7, pow. zgierski (Marchelak, Tyszler 2003, 198, ryc. 91:4). Kolejnym obiektem, który mógł spełniać taką funkcję, jest obiekt 68 o wymiarach 194×160 i o głębokości 74 cm. Obiekt ten był kształtu owalnego o profilu cylindrycznym, a w wypełnisku wystąpiły ślady spalenizny na samym dnie oraz duża ilość węgla drzewnych wraz z grudkami polepy. Ostatni z obiektów zaliczonych do pieców – (90), posiadał wymiary 102×100 cm i głębokość wypełniska 45 cm. Był kształtu owalnego o profilu workowatym i zawierał dużą ilość węgla drzewnych oraz warstwę spalenizny (Ryc. 5). W wypełnisku poza fragmentami naczyń wystąpiły grudki polepy. Według opracowania zasadniczych typów pieców wyróżnionych przez J. Michalskiego, piece ze stanowiska w Raczyźnie mogły spełniać funkcję pieców garncarskich (Michalski 1983, 172). Nad górną Wartą spotykamy piece do wypału ceramiki z IV-V okresu epoki brązu, a ich idea dotarła na ten teren z południa i południowego wschodu (Gardawski 1979, 268-269).

Znaleziono 3 obiekty (2, 585, 614), które należą do typu XII wg B. Muzolfa, obejmującego paleniska i ogniska. Wszystkie one są dość znacznych rozmiarów – najmniejszy ma 104×78 cm, a pozostałe mają wymiary 200×150 cm i 108×100 cm. W obiekcie 2 znaleziony został niewielki fragment przedmiotu kamiennego (żarna?). We wszystkich obiektach wystąpiła warstwa szarobrunatnej lub ciemnoszarej próchnicy z dużą ilością węgla drzewnych, a w jednym grudki polepy, co mogłoby

Ryc. 5. Raczyn, stan. 4, gm. Czarnożyły, woj. łódzkie. Rzuty poziome i profile obiektów kultury łużyckiej (rys. T. Łapa, A. Pełka, A. Morawska)

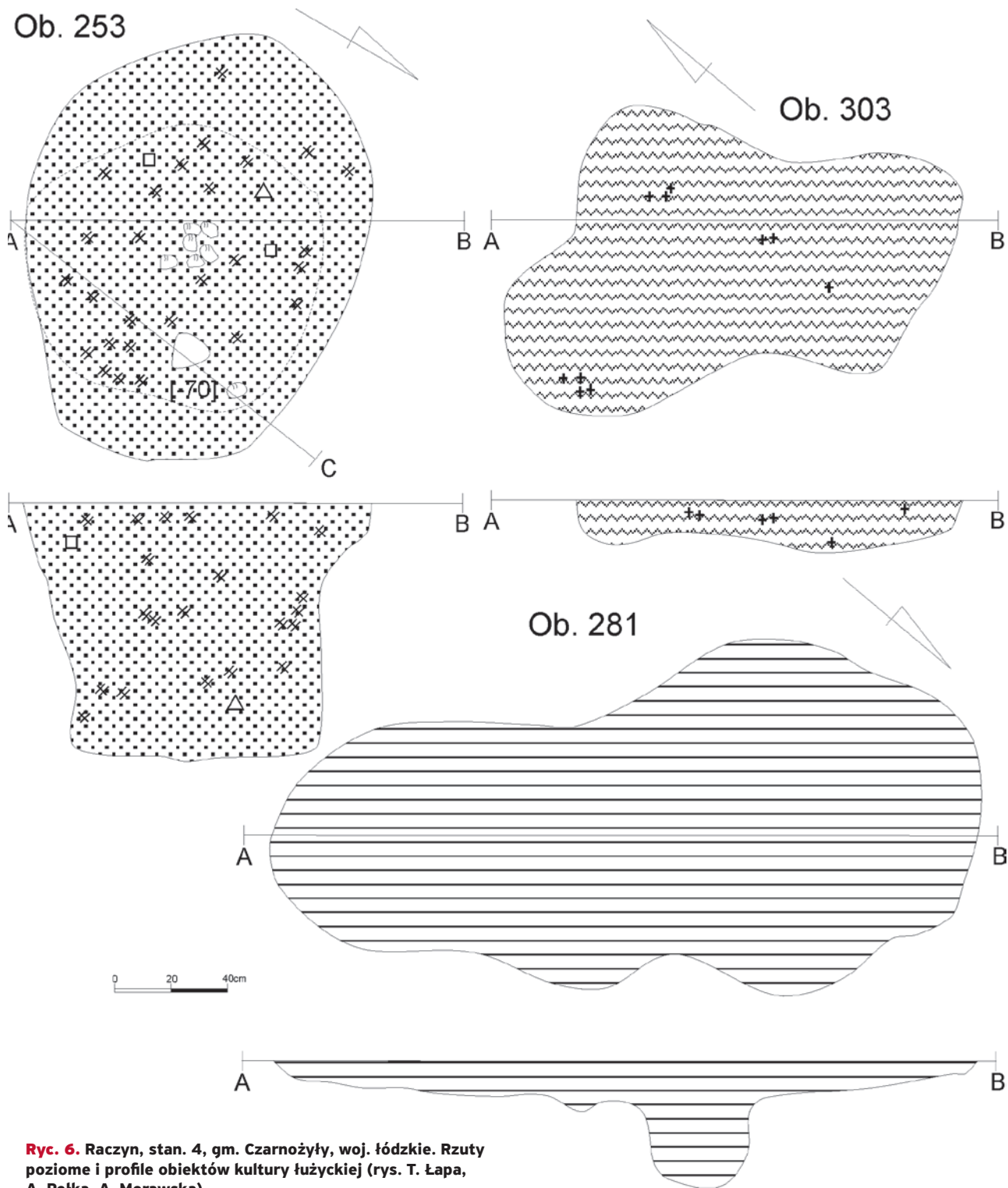
Fig. 5. Raczyn, site 4, Czarnożyły commune, łódzkie voivodeship. Horizontal projections and profiles of features of the Lusatian culture (fig. T. Łapa, A. Pełka, A. Morawska)

sugerować, że występowało umacnianie ścianek lub istnienie wierzchnich konstrukcji w palenisku. W obiektach nie stwierdzono większych kamieni, za to w każdym znaleziono fragmenty naczyń glinianych. Były one zagłębione na 20 do 45 cm.

Na styku arów 52 i 53 w hektarze I odkryto skupisko spalonych kości ludzkich rozsypanych w słabo czytelnej jamie o wymiarach 148 × 110 cm (Ryc. 6). Grób (obiekt 303) leżał płytko pod warstwą humusu i został w dużej części zniszczony przez głęboką orkę. W wypełnisku poza kilkudziesięcioma spalonymi drobnymi kośćmi ludzkimi nie znaleziono żadnych zabytków. Pojedyncze groby jamowe spotykane są na osadach

kultury łużyckiej, m.in. na niedaleko położonej osadzie w Opojowicach stanowisko 7, pow. wieluński (informacja od prowadzącej wykopaliska M. Niziołek-Frączak), gdzie prowadzono prace równoległe ze stanowiskiem w Raczynie oraz na osadzie w Mąkolicach, stanowisko 94, pow. Piątek, badanej przez autora opracowania i I. Marchelaka w latach 2004-2005 (opracowanie w przygotowaniu).

Przebadana osada kultury łużyckiej rozciąga się w północnej i południowej części hektara Ha I. W centralnej części widoczne jest rozrzedzenie, które można zaobserwować też w badanych częściach hektara Ha II i III. Zajmuje ona obszar niecałego hektara w pasie inwestycji. Możemy zaobserwować koncentrację obiektów (razem z obiektem mieszkalnym 218) na południu hektara Ha I wzdłuż granicy cypla schodzącego dalej na południe w dolinę rzeki Pysznej odległej od koncentracji obiektów o około 30-40 m. Obiekty mogły

Ryc. 6. Raczyn, stan. 4, gm. Czarnożyły, woj. łódzkie. Rzuty poziome i profile obiektów kultury łużyckiej (rys. T. Łapa, A. Pełka, A. Morawska)

Fig. 6. Raczyn, site 4, Czarnożyły commune, łódzkie voivodeship. Horizontal projections and profiles of features of the Lusatian culture (fig. T. Łapa, A. Pełka, A. Morawska)

tworzyć rodzaj układu z domem położonym skrajnie nad doliną rzeki, otoczonym od północy jamami zasobowymi. Zgrupowanie obiektów występuje też bardziej na zachód i składają się na nie: duża jama (obiekt 354 - być może również obiekt gospodarczo-mieszkalny), otoczona grupą jam średnich rozmiarów i położonym

niedaleko piecem (obiekt 68). Jeszcze większa koncentracja obiektów występuje na arach 82, 83, 84, 74 i 93, gdzie zlokalizowano blisko 60 obiektów z materiałem kultury łużyckiej, w tym z piecem (obiekt 90). Ślady pojedynczych dołków postępowych rejestrowane w obrębie zespołów obiektów, mogą świadczyć o istnieniu słupowych konstrukcji prawdopodobnie o charakterze gospodarczym, być może magazynowym. Z taką interpretacją możemy się spotkać w przypadku części

Ryc. 7. Raczyn, stan. 4, gm. Czarnożyły, woj. łódzkie. Wybór ceramiki kultury łużyckiej z obiektów: (1) 552; (2) 254 (rys. P. Zawilski)

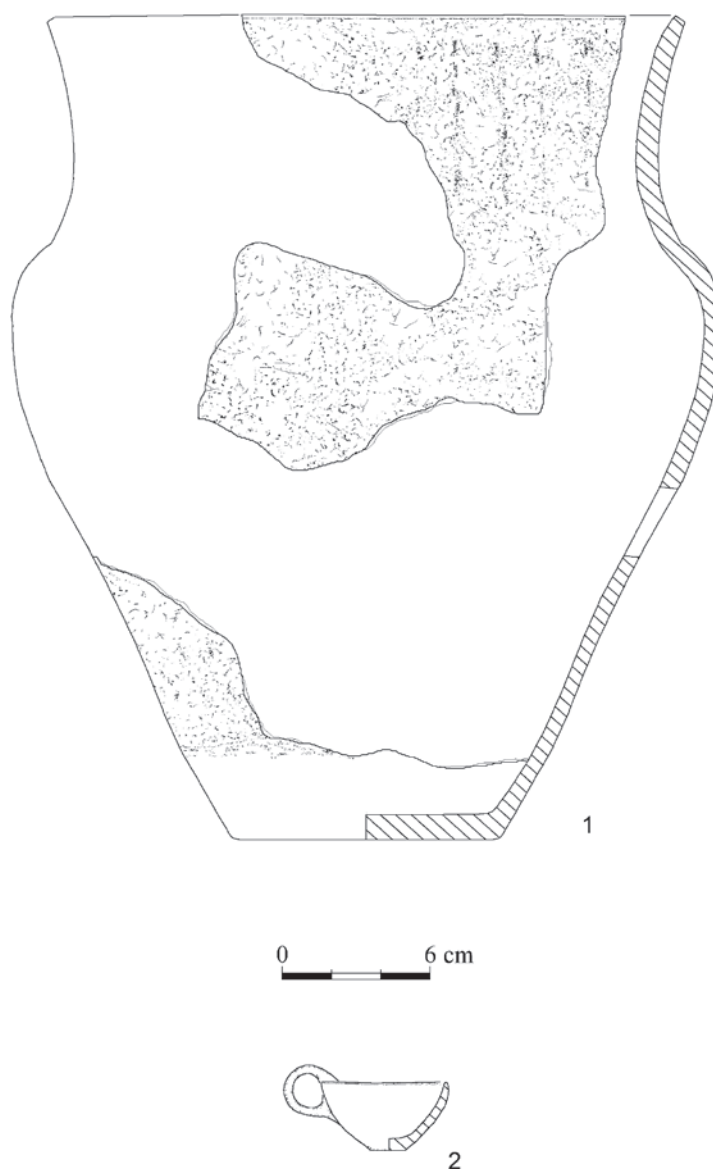
Fig. 7. Raczyn, site 4, Czarnożyły commune, łódzkie voivodeship. Selection of ceramics of the Lusatian culture from features: (1) 552; (2) 254 (fig. P. Zawilski)

obiektów z osady w Kowalewiczach (Marchelak, Tyszler 2003, 206-207). Badana osada należy do założeń o niewielkich rozmiarach, przy czym trudno jest określić, czy miała ona długotrwały charakter, czy też funkcjonowała krótko, acz intensywnie. Za tym pierwszym argumentem może przemawiać występowanie dużej ilości obiektów osadniczych, zaś przeciwko niemu – ogromna przewaga obiektów o charakterze jednowarstwowym.

Z ogólnej liczby 4017 ułamków naczyń pozyskanych podczas badań na osadzie kultury łużyckiej na stanowisku 4 w Raczynie, w wypełniskach obiektów odkryto 3287 fragmentów, podczas gdy w warstwie podglebia na poszczególnych arach znaleziono tylko 730. Jest to materiał silnie rozdrobniony, w nielicznych wypadkach pozwalający na rekonstrukcję części bądź całego naczynia. Ze względu na sposób potraktowania powierzchni wydzielono grupę ułamków naczyń o powierzchni obustronnie gładzonej, rzadko od wewnątrz szorstkiej, która stanowi tylko kilka procent całości materiału ceramicznego zebranego na obu stanowiskach. Na stanowisku dominuje materiał ceramiczny o powierzchni zewnętrznej chropowatej lub szorstkiej. W przypadku ceramiki o gładkiej powierzchni domieszką schudzącą masę ceramiczną był piasek w niewielkiej ilości, a często też drobnoziarnisty tłuczeń. Powierzchnia tych ułamków była czasem na skutek wytarcia lekko szorstka, a barwa ciemnobrunatna lub czarna. Są to naczynia o ściankach cienkich lub średniej grubości.

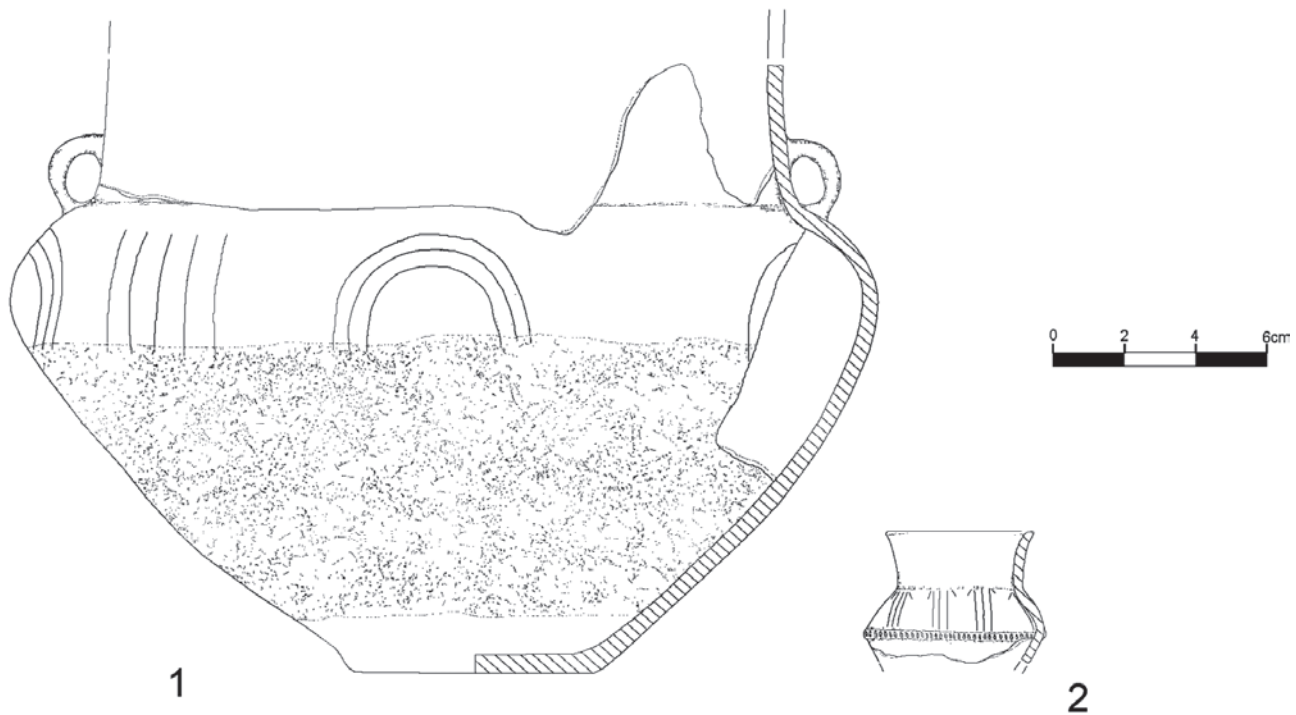
W grupie ceramiki chropowatej jako domieszki stosowano piasek oraz drobno- i średnioziarnisty tłuczeń. W ogromnej większości fragmenty takie pochodzą od naczyń wielkich rozmiarów: garnków, waz i naczyń zasobowych. Barwa ich jest pomarańczowa, pomarańczowo-brunatna, brunatna i szarobrunatna, a powierzchnia z reguły jest szorstka z obu stron. Niekiedy mamy do czynienia z chropowaceniem po stronie zewnętrznej, nielicznie występują pionowe ciągi palcowe przebiegające przez prawie całą wysokość naczynia.

Pod względem morfologicznym w przypadku materiałów z Raczyna możemy wyróżnić dziewięć grup naczyń, wśród których mogą występować odmiany. Pod względem morfologii reprezentują przeważnie typ niewielkich naczyń – czerpaków, dzbanów oraz mis.

Ułamki naczyń z osady w Raczynie można zaklasyfikować do następujących grup: A – garnki, B – naczynia wazowate, C – misy, H – naczynia miniaturowe, I – talerze, J – kubki.

Do garnków można zaliczyć nieliczną grupę naczyń spośród ogółu znalezionych. Charakteryzują się one baniastym brzuścem przechodzącym w lekko wychyloną szyję oraz prosto ściętą lub lekko ściętoną krawędź. Powierzchnia zewnętrzna jest w większości przypadków chropowata przez obrzucanie gliną oraz przez obmazywanie palcami w postaci pionowych ciągów. Niekiedy tylko same krawędzie są starannie wygładzane (Ryc. 7:1). Naczynia te są charakterystyczne dla grupy konstantynowskiej wczesnej fazy kultury łużyckiej (Gedl 1999, 33) i znajdują się na wielu stanowiskach: w Zbrojewsku (Gardawski 1979, 57, tabl. VI:11-12), w Błoniach, pow. łęczycki (Kraszewski 1975, 153, tabl. II:18), w Dankowie, pow. kłobucki (Gedl 1961, tabl. V:7-8), Stobnicy, pow. piotrkowski (Wiklak 1963, tabl.

XIV:4, XX:4) i Chrzęstowie Folwarcznym, pow. zgierski (Herman, Kurasiński, Strzyż 2002, 40, ryc. 17:1).

Naczynia wazowate – typ B – reprezentowane są przez trzy odmiany w zależności od uformowania ich górnej partii. Odmiana „a” obejmuje formy o baniastym brzuścu, wyodrębnionej szyi o lekko rozchylnym brzegu. Na brzuścu występuje zdobienie w postaci grup pionowych i łukowatych żłobków nawiązujący do grupy śląskiej ceramiki guzowatej (Gedl 1989, 615-618, tabl. CXIX:5). Takie naczynie na stanowisku w Raczynie zostało znalezione w obiekcie 552 (Ryc. 8:1). Bardzo zbliżone pod względem formy i zdobienia (pozbawione tylko uch) jest naczynie z Wiechowa w woj. zachodniopomorskim z grupy zachodniopomorskiej kultury łużyckiej i datowane na schyłek III okresu epoki brązu (Gedl 1989, 626, tabl. CXXVI:1). Odmiana „b” charakteryzuje się baniastym brzuścem, zwężającą się szyjką i lekko rozchylną na zewnątrz krawędzią. Zdobione występuje w postaci plastycznej listwy, a poniżej niej ornament pionowych i skośnych żłobków. Fragmenty takich naczyń pochodzą z obiektu 164 (Ryc. 9:1) i prawdopodobnie też z obiektu 273. W tym drugim przypadku naczynie zdobione jest motywem trójkątnych dołków paznokciowych pod krawędzią naczynia. Naczynia te wykazują podobieństwo do naczynia z obiektu A99 ze Sławska Wielkiego, stanowisko 12, które datowane jest na V okres epoki brązu – Halsztat C (Szamałek 2006, 45, ryc. 7:4). Do odmiany „c” zaliczono naczynia baniaste z cylindryczną szyjką i chropawaconą dolną partią brzuśca już od nasady szyjki. Taka forma, zdobiona listwą plastyczną, znaleziona została

Ryc. 8. Raczyn, stan. 4, gm. Czarnożyły, woj. łódzkie. Wybór ceramiki kultury łużyckiej z obiektu 552 (rys. P. Zawilski)

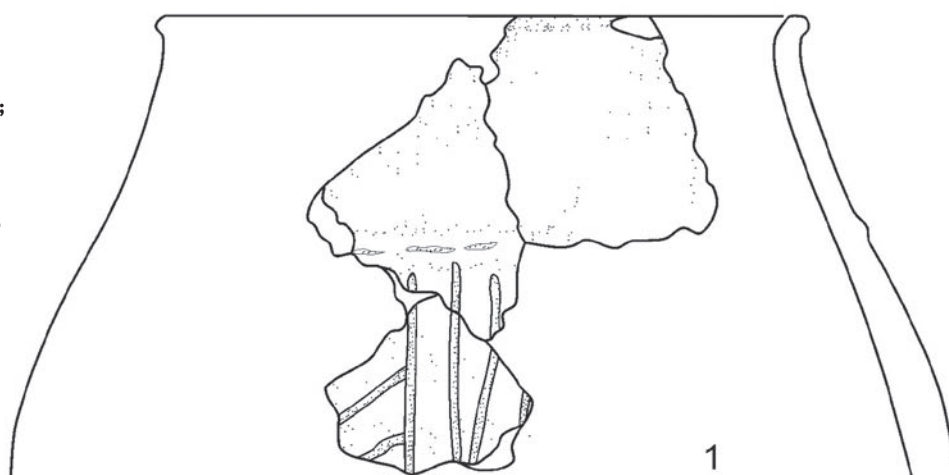
Fig. 8. Raczyn, site 4, Czarnożyły commune, łódzkie voivodeship. Selection of ceramics of the Lusatian culture from feature 552 (fig. P. Zawilski)

w obiekcie 569 i charakteryzowała się bardzo dużymi rozmiarami – średnica największej wydętości brzuśca wynosiła blisko 60 cm, a wysokość naczynia – 65 cm (Ryc. 9:2). Podobne naczynia datowane na okres halsztacki D odkryte zostały na wielu stanowiskach w grupie środkowopolskiej i kępińskiej kultury łużyckiej: na cmentarzysku w Łodzi – Ruda Pabianicka, stanowisko 1: w grobach 44, 55, 75 (Wiklak 1972, tabl. VIII:1, 7, X:1), na cmentarzysku w Mokrsku Poduchownym, stanowisko 3, pow. wieluński, w Kępnie, stanowisko 43, pow. kępiński, i w Słupi, stanowisko 5 (Durczewski 1948, tabl. LXV:10, LXVI:5, XXXIII:20-21).

Grupa C (misy) należy do liczniejszych ze znalezionych na stanowisku. Wystąpiły tu fragmenty naczyń z lekką odchyloną krawędzią zdobione poniżej załomu brzuśca nieregularnymi pionowymi żłobkami (Ryc. 10:1), które mają analogie na stanowiskach w Opatowie, stanowisko 1, grób 791 i Zbrojewsku, stanowisko 3, grób 94, a datowane są na początek III okresu epoki brązu (Gardawski 1979, 57, tabl. VI:4, 10). Inne rodzaje misy występujące na stanowisku to naczynia z pogrubioną krawędzią, misy o łagodnym załomie brzuśca i lekko wychylonej na zewnątrz krawędzi (Ryc. 10:2), misy o lekko wychylonej na zewnątrz krawędzi i lekko chropawaconym brzuścu oraz misy o krawędziach wychylonych do wewnątrz (Ryc. 10:3). Ten ostatni rodzaj

Ryc. 9. Raczyn, stan. 4, gm. Czarnożyły, woj. łódzkie. Wybór ceramiki kultury łużyckiej z obiektów: (1) 164; (2) 569 (rys. J. Ziętek, P. Zawilski)

Fig. 9. Raczyn, site 4, Czarnożyły commune, łódzkie voivodeship. Selection of ceramics of the Lusatian culture from features: (1) 164; (2) 569 (fig. J. Ziętek, P. Zawilski)

naczyń pojawia się na stanowiskach grupy środkowopolskiej kultury łużyckiej w okresie halsztackim, gdzie wypierają powszechne dla epoki brązu misy stożkowate (Zawilski 2001, 231).

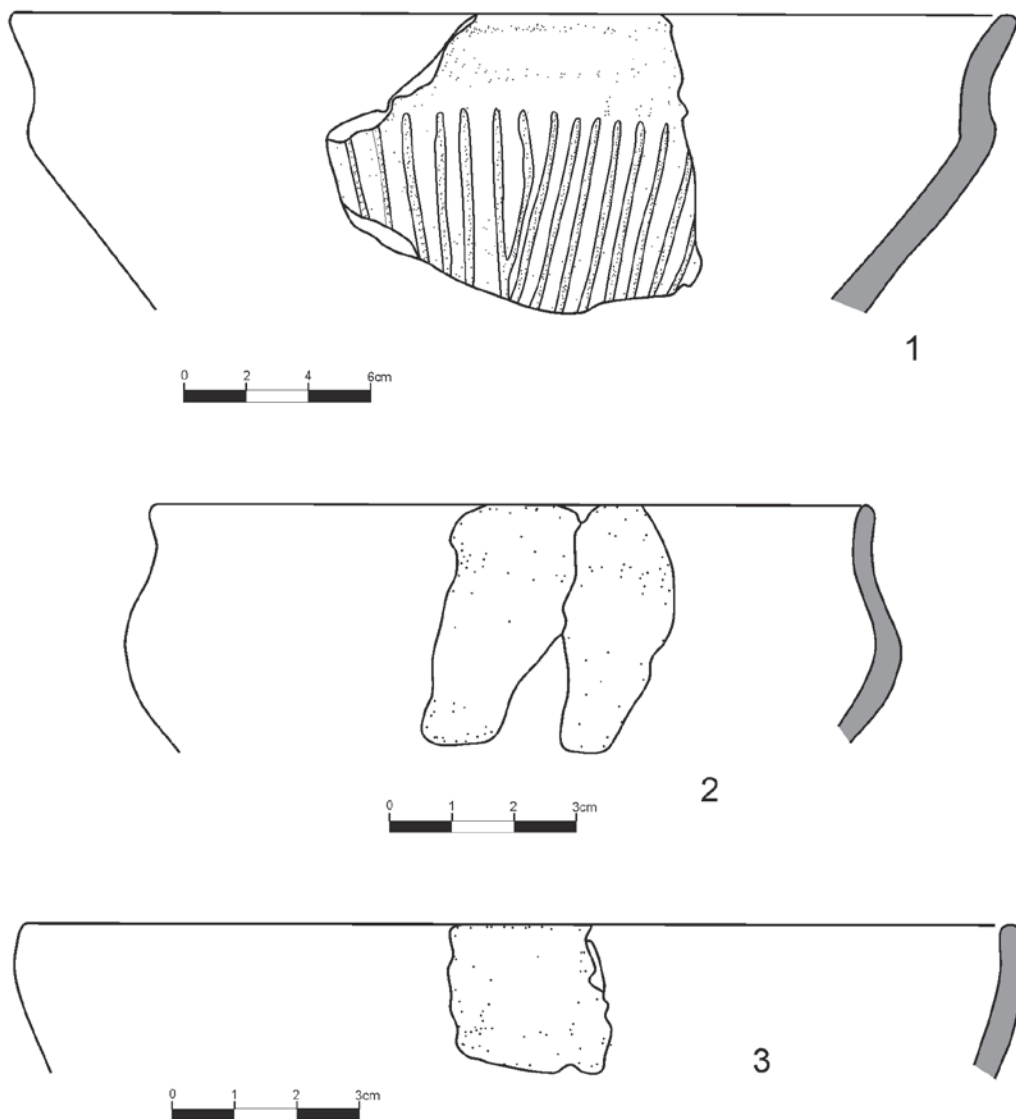
Grupa F obejmuje naczynia niewielkich rozmiarów określanych jako czerpaki. Niestety, na osadzie zachowały się tylko taśmowate ucha i niemożliwe jest zrekonstruowanie form. Czerpaki stanowią formę długotrwałą, pojawiającą się już w III okresie epoki brązu i trwającą po okres halsztacki.

Grupa H obejmuje naczynia miniaturowe, które reprezentuje naczynko z uszkiem z obiektu 254. Średnica jego wylewu wynosi 5 cm, a wysokość 3 cm (Ryc. 7:2). Ten typ naczyń występuje w kulturze łużyckiej już zespołach wczesnołużyckich (Dąbrowski 1958, 102), ale najliczniej występują w materiałach ze schyłku epoki brązu i z okresu halsztackiego (Jadczykowa 1990, 47-48).

Do grupy I należą talerze, które na stanowisku wystąpiły dość licznie. Ich powierzchnia z reguły była

Ryc. 10. Raczyn, stan. 4, gm. Czarnożyły, woj. łódzkie. Wybór ceramiki kultury łużyckiej: (1) obiekt 533; (2) obiekt 431; (3) obiekt 273 (rys. J. Ziętek)

Fig. 10. Raczyn, site 4, Czarnożyły commune, łódzkie voivodeship. Selection of ceramics of the Lusatian culture: (1) feature 533; (2) feature 431; (3) feature 273 (fig. J. Ziętek)

lekko szorstka z uwagi na dużą domieszkę tłucznia i piasku, którą schudzono glinę. Talerze te w większości posiadały zdobienie w postaci dołków paznokciowych. Ten rodzaj naczyń traktowany jest przez badaczy także jako pokrywki do naczyń, czy też placki gliniane. W epoce brązu talerze występują jeszcze w niewielkiej ilości, podczas gdy ich rozwój następuje najsilniej w okresie halsztackim C i D (Zawilski 2001, 231).

Grupa J obejmuje niewielkie naczynia określane mianem kubków. Reprezentowana jest przez wysokie naczynie z obiektu 552 o wydatnym kolistym brzuścu i wyodrębnionym, lejkowatym brzegu, które to naczynie zdobione było ornamentem grup potrójnych żłobków oraz listwą plastyczną z ornamentem wyciskanych trójkątnych dołków paznokciowych na największej wydatności brzuśca (Ryc. 8:2). Taki kubek, choć nieornamentowany, wystąpił m.in. na stanowisku w Zakrzewie, stanowisko 11, pow. sieradzki, i datowany był na IV okres epoki brązu (Urban 2004, 208-210, tabl. V:11). W przypadku

egzemplarza z Raczyzna z uwagi na zastosowane zdobienie i obecność w obiekcie naczynia wazowatego o ornamentie guzowatym można przesunąć datowanie na III okres epoki brązu.

Ornamentyka na fragmentach naczyń odkrytych na osadzie w Raczynie nie jest zbyt bogata. Występuje na nich tylko ornament ryty, odciskany i w postaci dołków paznokciowych. Ornament rytych żłobków zaobserwować można w różnych kombinacjach i układach. Możemy zaobserwować motyw grup pionowych i łukowatych żłobków na naczyniu wazowatym typu B odmiany a, nawiązujący do grupy śląskiej ceramiki guzowatej. Wąskie pionowe żłobki występują na fragmencie znalezionym luźno w Ha I, na arze 84. Ten ornament wraz z motywem płytkich pionowych żłobków w układzie zwielokrotnionym stanowi przewodni motyw ornamentacyjny ceramiki fazy łódzkiej (Gardawski 1979, 50). Pionowe głębiej ryte żłobki na brzuścu występują w kombinacjach z innym

ornamentem: ze skośnymi żłobkami, z listwą plastyczną zdobioną trójkątnymi odciskami paznokci.

Występujący na fragmencie naczynia z obiektu 543 ornament w postaci skośnych żłobków tworzących jodełkę oraz umieszczonego wyżej dookólnego żłobka ma swoje analogie w naczyniu z obiektu A50 ze stanowiska 1 w Łąkocinie, pow. inowrocławski, datowanego na Halsztat D (Szamałek 2006, 49, ryc. 10:1-2). Innym ornamentem jest motyw krótkich nacięć w układzie liniowym, które to zdobienie związane jest z materiałami z okresu halsztackiego i wczesnolateńskiego, gdzie układ nacięć podkreśla tektoniczny podział naczynia, oddzielając partię szyi od partii brzuśca (Ostoja-Zagórski 1978, 35, 42). Ornament dołków paznokciowych zaobserwować można prawie na większości talerzy i na kilku fragmentach brzuśców. Ten rodzaj ornamentu znany jest już w V okresie epoki brązu, a upowszechnia się w okresie halsztackim (Miśkiewicz 1968, 168; Szamałek 1992, 76). Nielicznie zaobserwowano także zdobienie w postaci plastycznej listwy.

Poza materiałami ceramicznymi na stanowisku znaleziono kilka wyrobów kamiennych – rozcieraczy i tłuczków oraz niewielki fragment żarna w wypełnisku paleniska.

Osada została założona w początkach III okresu epoki brązu. Występuje wiele nawiązań do starszego podłoża kulturowego, czyli do horyzontu trzciniecko-przedłużyckiego, dotyczy to zwłaszcza naczyń grupy A i grupy C. Za najstarsze obiekty można uznać obiekty 552, 553 i 615, które należy umieszczać w fazie formowania się kultury łużyckiej w początkach III okresu epoki brązu. Nieco młodsze mogą być obiekty 178, 554 i 613, które można datować na III–IV okres epoki brązu z uwagi na obecność fragmentów naczyń wazowatych, prawdopodobnie odmiany a. Z przełomu okresu brązu i z okresu halsztackiego C pochodzą naczynia wazowate, talerze oraz niektóre fragmenty mis. Na okres halsztacki C można datować obiekty 164, 255 i 273 i 431. Zakończenie funkcjonowania osady przypada zapewne na okres halsztacki D, a materiały z tego okresu znaleziono w obiektach 254, 316, 543, 555, 569 i 645.

Na stanowisku odkryte zostały również nieliczne materiały ruchome z okresu średniowiecza (w postaci trzech małych fragmentów ceramiki z gliny żelazistej wykonanych w technice taśmowo-ślizgowej) oraz z okresu nowożytnego (około 200 małych fragmentów naczyń pochodzących z warstwy humusu).

W odległości około 1 km na wschód od stanowiska 4 w Racynie prowadzone były w sierpniu 2007 roku niewielkie badania wykopaliskowe na stanowisku Raczyn

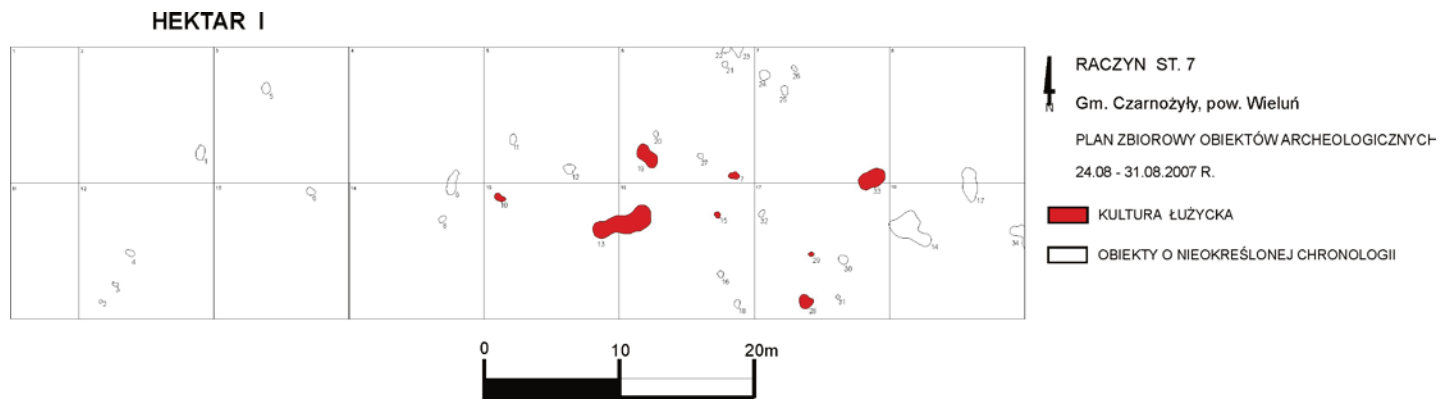

Ryc. 11. Raczyn, stan. 4, gm. Czarnożyły, woj. łódzkie. Obiekt 164 – piec (fot. J. Ziętek)

Fig. 11. Raczyn, site 4, Czarnożyły commune, łódzkie voivodeship. Feature 164 – furnace (fot. J. Ziętek)

7 (AZP 77-43/4; Ryc. 1). Zostało ono odkryte zostało w 2006 roku podczas badań powierzchniowych wykonanych na zlecenie Generalnej Dyrekcji Dróg Krajowych i Autostrad przez Fundację Badań Archeologicznych Imienia Profesora Konrada Jażdżewskiego w Łodzi w związku z planowaną budową obwodnicy miasta Wielunia. Bezpośrednio w terenie pracami kierował J. Ziętek przy współpracy z dr. J. Moszczyńskim i T. Łapą. Stanowisko położone jest na cyplu terasy schodzącej w dolinę rzeczki Pysznej (dopływ Oleśnicy – lewego dopływu Warty), w odległości około 200 metrów na południe od pierwszych zabudowań wsi Kolonia Raczyn. Glebę stanowi zgliniony piasek, a nad nim znajduje się warstwa orna o miąższości od 25 do 35 cm.

W trakcie prac wykopaliskowych przebadano obszar 15 arów oraz odkryto 34 obiekty osadnicze o jednolitej chronologii – pochodzące z III-IV okresu epoki brązu (Ryc. 12). Zaledwie w 8 z nich znaleziony został materiał

Ryc. 12. Raczyn, stan. 7, gm. Czarnożyły, woj. łódzkie. Plan zbiorowy obiektów archeologicznych (rys. J. Ziętek)

Fig. 12. Raczyn, site 7, Czarnożyły commune, łódzkie voivodeship. General plan of features (fig. J. Ziętek)

zabytkowy w postaci fragmentów naczyń glinianych oraz grudek polepy. Samo stanowisko dostarczyło nielicznego materiału zabytkowego w postaci głównie ułamków ceramiki – 432 fragmentów oraz dwóch przedmiotów krzemiennych i jednej grudki polepy. Wśród obiektów, które odkryto można wyróżnić jamy osadnicze, dołki posłupowe i skupisko ceramiki (będące pozostałością naczynia zasobowego). Dominującą część materiału ceramicznego stanowiły fragmenty naczyń o powierzchni zewnętrznej chropowatej lub szorstkiej – w ilości ponad 90% całości zbioru, a zaledwie kilka procent stanowiły ułamki naczyń o powierzchni obustronnie gładzonej. Jedyne w większości zrekonstruowane naczynie z obiektu 7 o lekko esowatym profilu posiada zewnętrzną powierzchnię chropowatą przez obrzucanie gliną oraz przez obmazywanie palcami w postaci skośnych i poziomych ciągów obejmujących także partię przydenną. Naczynia takie są charakterystyczne dla grupy konstantynowskiej wczesnej fazy kultury łużyckiej, choć czasem mogą być datowane na III okresu epoki brązu (Gedl 1999, 33).

Na przebadanym obszarze 15 arów obiekty z materiałem zabytkowym lokowały się tylko w jego centralnej części. Z uwagi na znaczny spadek terenu w stronę rzeczki Pysznej można przypuszczać, że dalsza część osady znajduje się na północ od założonych wykopów, czyli już poza obrębem kolizji z planowaną obwodnicą. Osada kultury łużyckiej na stanowisku 7 w Raczynie może być datowana na początek III okresu epoki brązu. Wykazuje podobieństwa jeszcze do materiałów kultury trzcinieckiej i przedłużyckiej (listwy plastyczne, forma naczynia zasobowego nawiązująca trochę do naczyń „tulipanowatych”), co jest związane z genetycznym związkiem tych kultur w odniesieniu do kultury łużyckiej.

Ratownicze badania archeologiczne na trasie planowanej obwodnicy Wielunia na stanowiskach Raczyn 4 i 7 pozwoliły rozpoznać stanowisko kultury łużyckiej o charakterze osadniczym oraz odkryć ślady osadnicze związane z innymi grupami kulturowymi z okresu mezolitu czy też wczesnej epoki brązu. Do rozkwitu osadnictwa na stanowisku 4 w Raczynie dochodzi na początku III okresu epoki brązu. Z tego właśnie okresu pochodzi też fragmentarycznie rozpoznana osada na stanowisku 7. W funkcjonującej aż do okresu halszackiego D osadzie Raczyn 4 odkryto obiekty mieszkalne, piece, ogniska oraz całą gamę jam i dołków posłupowych, będących pozostałością po mieszkającej tam ludności kultury łużyckiej. Pozyskany materiał archeologiczny będzie stanowił bazę do kolejnych studiów nad rozwojem kultury łużyckiej w słabo do tej pory rozpoznany regionie wieluńskim. Badania osad kultury łużyckiej z uwagi na małą „atrakcyjność” pozostawały w cieniu wykopalisk na cmentarzyskach, aż do rozpoczęcia na większą skalę badań poprzedzających budowę dróg finansowanych przez GDDKiA. Podkreślane było to w wielu opracowaniach (Lasak 2001, 111; Kaczmarek 2002, 178). Dla materiałów z osad w Raczynie brak jest odniesień pochodzących z analogicznych stanowisk z regionu, co zmusza do porównań z zabytkami odkrywanyymi na cmentarzyskach. Dzięki przebadaniu przez Fundację Badań Archeologicznych Im. Profesora Konrada Jażdżewskiego w latach 2007-2008 osad łużyckich w Masłowicach, stanowiska 6 i 8, Opojowicach, stanowisko 7, Stawie, stanowisko 3 i Bieniędzicach stanowisko 2, a także omawianych powyżej, możliwe będzie lepsze naświetlenie niektórych zagadnień dotyczących osadnictwa łużyckiego w rejonie Wielunia.

Bibliografia

- Dąbrowski J. 1958. Dwa cmentarzyska kultury lużyckiej w Zeńboku, pow. Ciechanów. *Materiały Starożytne* 3, 85-114.
- Durczewski Z. 1948. *Grupa górnośląsko-malopolska kultury lużyckiej w Polsce*, 1-2. Warszawa-Kraków-Łódź-Poznań.
- Gardawski A. 1979. Faza łódzka. W: Hensel (red.), *Prahistoria Ziemi Polskich* 4. *Od środkowej epoki brązu do środkowego okresu lateńskiego*. Wrocław, 49-52.
- Gedl M. 1961. Cmentarzysko kultury lużyckiej w Dankowie, pow. Kłobuck, cz. II (Materiały z badań przeprowadzonych w 1957 i 1958). *Materiały Archeologiczne* 3, 65-98.
- Gedl M. 1989. Grupy lokalne w obrębie kultury lużyckiej. W: W. Hensel, T. Wiślański (red.), *Prahistoria ziem polskich 2. Neolit*. Wrocław, 607-646.
- Gedl M. 1999. *Cmentarzysko z epoki brązu w Zbrojewsku (badania 1973-1981)*. Kraków.
- Herman R., Kurasiński T., Strzyż P. 2002. Osady z III okresu epoki brązu oraz z przełomu okresu halsztackiego i lateńskiego. W: J. Maik (red.), *Osada z epoki brązu i okresu halsztackiego w Chrzastowie Folwarcznym 1 gmina Parzęczew, pow. zgierski, woj. łódzkie. Autostrada A2 (=Archeologiczne Zeszyty Autostradowe 1)*. Łódź, 17-90.
- Jadczykowa I. 1990. Ciałopalne cmentarzysko ludności kultury lużyckiej, okresu halsztackiego D z Zalewu II, województwo sieradzkie. *Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi. Seria Archeologiczna* 35, 15-88.
- Kaczmarek, M. 2002. *Zachodniowielkopolskie społeczności kultury lużyckiej w epoce brązu*, Poznań.
- Kondracki J. 1994. *Geografia Polski. Mezoregiony fizyczno-geograficzne*. Warszawa.
- Kraszewski Z. 1975. Kultura lużycka w Polsce Środkowej. *Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi. Seria Archeologiczna* 22, 123-165.
- Lasak, I. 2001. *Epoka brązu na pograniczu śląsko-wielkopolskim* 2, Wrocław 2001.
- Marchelak I., Tyszler L. 2003. Osada ludności kultury lużyckiej z epoki brązu i okresu halsztackiego. W: R. Grygiel, T. Łapińska, P. Papiernik (red.), *Ratownicze badania archeologiczne na stanowisku 6-7 w Kowalewicach, pow. Zgierz, woj. łódzkie (trasa autostrady A-2) (= Via Archeologica Lodziensis 1)*. Łódź, 25-359.
- Michalski J. 1983. Zagadnienie systematyzacji i interpretacji obiektów nieruchomych (Ze studiów nad osadami otwartymi kultury lużyckiej). *Materiały Starożytne i Wczesnośredniowieczne* 5, 135-195.
- Miśkiewicz J. 1968. Materiały kultury lużyckiej z międzyrzecza Pilicy i środkowej Wisły. *Materiały Starożytne* 8, 327-353.
- Muzolf B. 2002. Wyniki ratowniczych badań wykopaliskowych na terenie odkrywki „Szczerców” KWB „Bełchatów” S.A. na stanowisku nr 12 w Grabku, gm. Szczerców, woj. łódzkie. W: R. Grygiel (red.), *Badania archeologiczne na terenie odkrywki „Szczerców” Kopalni Węgla Brunatnego „Bełchatów” S.A.* 2. Łódź, 25-456.
- Niesiołowska-Śreniowska E., Cyrek K. 1975. Mezolit w Polsce Środkowej. *Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi. Seria Archeologiczna* 22, 25-29.
- Ostoja-Zagórski J. 1978. *Gród halsztacki w Jankowie nad Jeziorem Pakoskim*. Wrocław.
- Siciński W., Stasiak W. 2009. *Wyniki badań archeologicznych w miejscowości Staw, st. 3, pow. Wieluń (nr 19 na obwodnicy Wielunia) (maszynopis w archiwum Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi)*. Łódź.
- Szamałek K. 1992. Problemy periodyzacji młodszej epoki brązu i okresu halsztackiego na Pojezierzu wielkopolskim w świetle badań nad ceramiką. W: S. Czopek (red.), *Ziemia polskie we wczesnej epoce żelaza i ich powiązania z innymi terenami*. Rzeszów, 71-79.
- Szamałek K. 2006. Zagadnienie ciągłości zasiedlenia w cyklu lużyckim i okresie lużycko-pomorskiej transformacji kulturowej w świetle badań na wschodniowielkopolsko-kujawskim odcinku gazociągu tranzytowego. W: W. Blajer (red.), *Z badań nad osadnictwem epoki brązu i wczesnej epoki żelaza w Europie Środkowej*. Kraków, 35-62.
- Urban J. 2004. Osada ludności kultur lużyckiej i pomorskiej w Zakrzewie st. 11, gm. Warta, pow. Sieradz, woj. łódzkie. *Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi. Seria Archeologiczna* 42, 185-252.
- Wiklak W. 1963. *Początki kultury lużyckiej w Polsce Środkowej*. Łódź.
- Wiklak H. 1972. Późniejsze stadia rozwojowe środkowopolskiej grupy kultury lużyckiej. *Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi. Seria Archeologiczna* 19, 15-142.
- Zawilski P. 2001. Pradziejowe dziedzictwo kulturowe Łodzi. Katalog stanowisk z obszaru miasta, cz. 2. Materiały z okresu halsztackiego pozyskane w trakcie badań ratowniczych na wielokulturowych osadach w Łodzi Gorzewie, stan. 2 oraz 191. *Łódzkie Sprawozdania Archeologiczne* 7, 221-248.

Summary

Jacek Ziętek

Results of archaeological excavations in the town of Raczyn, sites 4 and 7, Czarnożyły commune, łódzkie voivodeship

Site 4 in Raczyn (AZP 77-44/1) was discovered in November 2006 during surface investigations on the route of the planned Wieluń bypass. It is located on the left bank of the River Pyszna, on the ridge of the periodically flooded terrace of the urstromtal of the river. The surface research and excavations were carried out by the Professor Konrad Jażdżewski Foundation for Archaeological Research in Łódź and commissioned by the General Directorate for National Roads and Motorways. The excavations were held since the 1st October until the 30th November 2007, and since the 5th April until the 6th August 2008. The investigations embraced a total of 104 ares and revealed 651 settlement features from a number of chronological phases. Scarce traces were found of penetration of people of the Stone Age and the Early Bronze Age, as well as the Early Middle Ages and the early modern period, however, a vast majority of settlement features and relics belongs to the people of the Lusatian culture (3rd-4th period of the Bronze Age until the Hallstatt period). Apart from residential

features, the settlement revealed a crematory pit tomb (feature 303). The site supplied abundant resources of relics mainly in the form of ceramic flakes (4245 fragments), nearly 900 flint and stone artefacts, pugging, as well as little characteristic metal items. Rescue archaeological research on the route of the Wieluń bypass provided the possibility to discover in the area of the planned interchange settlement traces related to Mesolithic groups of people as well as the Early Bronze Age. Settlement flourished at site 4 in Raczyn at the beginning of the 3rd period of the Bronze Age. The settlement established at the time operated until the Hallstatt period D. The excavations revealed residential features, furnaces, fireplaces, numerous household pits and post holes, which originated from the people of the Kępiny subgroup of the Upper Silesian – Little Poland group of the Lusatian culture. A small trench was located at site 7 in Raczyn, ca 1 km to the east, which had also revealed traces of settlement of the Lusatian culture from the 3rd-4th period of the Bronze Age. The acquired archaeological material will provide the basis for further studies on the development of the Lusatian culture in the poorly recognised region of Wieluń.

■